

κριτική τῆς σημερινῆς δομῆς καί λειτουργίας τῆς Ἀθήνας καί τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς

Σύνοψη ἔκθεσης τῆς κοινῆς ὁμάδας ἐργασίας τῶν Τεχνικῶν Ἐπιμελητηρίων τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν: Μάριος Καυχῆς, Φώτης Καραμήτσος, Παῦλος Λουκάκης, Αὐγή Μαρκοπούλου, Γιώργος Τσουγιόπουλος

Εἰδικοί συνεργάτες: Νίκος Πολυδωρίδης, Ἀλέξης Χατζηδάκης

Τόν Αὐγουστο 1978 ὁ Ὑφυπουργός Δημοσίων Ἔργων ζήτησε μεταξύ ἄλλων ἀπό τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ νά ἐκφράσουν ἀπόψεις καί κρίσεις πάνω στίς ὑφιστάμενες μελέτες ρυθμιστικοῦ σχεδίου Ἀθηνῶν καθώς καί πάνω στό σημερινό σύστημα λειτουργίας τῆς πόλης.

Προκειμένου νά γίνει μιὰ πύο δλοκληρωμένη ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος—ἰδιαίτερα ἐν ὄψει τοῦ ἐλάχιστου χρονικοῦ διαστήματος πού διατέθηκε ἀπό τό Ὑπουργεῖο γιά τήν ἐκπόνηση αὐτοῦ τοῦ ἔργου—τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ προχώρησαν στή σύσταση μιᾶς κοινῆς ὁμάδας ἐργασίας γιά τή σύνταξη μιᾶς κοινῆς ἔκθεσης.

Ἡ ἔκθεση βασίζεται:

(α) στίς μελέτες:

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Ρυθμιστικό Σχέδιο Ἀθηνῶν 1975* (ΡΣΑ 75)

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Πολιτική τῆς Ρυθμίσεως τῶν Χωροταξικῶν Μεγεθῶν Ἀττικῆς, Πρόταση 1977* (Πολιτική '77).

— Γραφεῖο Δοξιάδη, *Χωροταξικό Σχέδιο καί Πρόγραμμα τῆς Περιοχῆς Προτενοῦσης*. Ἡ ἔκθεση ἀναφέρεται μόνο περιθωριακά στή μελέτη αὐτή, γιατί τόσο τό ΤΕΕ ὅσο καί τό ΕΚΚΕ ἔχουν διατυπώσει τίς παρατηρήσεις τους πάνω σ' αὐτήν, ὅταν τοῦς τό ζήτησε τό Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ τό 1976. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἐπισυνάπτονται στήν ἔκθεση ὡς παράρτημα.

(β) Σέ μιὰ σειρά ἐιδικότερων μελετῶν γιά τήν Ἀθήνα καί γενικότερα γιά θέματα προγραμματισμοῦ καί σχεδιασμοῦ, πού ἔχουν ἐκπονηθεῖ ἀπό ὁμάδες ἐργασίας τοῦ ΤΕΕ καί ἄλλους καί πού ἀναφέρονται στή βιβλιογραφία τῆς ἔκθεσης.

Ἡ ἔκθεση ἀποτελεῖται ἀπό πέντε κεφάλαια:

Στό *πρῶτο κεφάλαιο* (Εἰσαγωγή) γίνεται μιὰ σύντομη ἀναδρομή στήν ἱστορική αἰτία τοῦ φαινομένου πού ἀποτελεῖ τό βασικό πρόβλημα τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς τῆς Ἀθήνας καί πού εἶναι ὁ *ὑπερσυγκεντροτισμός*.

Στό *δευτερο κεφάλαιο* παρατίθενται βασικά χαρακτηριστικά μεγέθη καί προβλήματα κατά τομέα.

Στό *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται ἡ ἀλληλοσυσχέτιση τῶν προβλημάτων καί ἐντοπίζονται ἐκεῖνα πού εἶναι προϊόν συσσωρευμένων αἰτίων.

Στό *τέταρτο κεφάλαιο* ἀσκεῖται κριτική (α) σέ ἐπιλεγμένα σημεῖα τῶν μελετῶν/προτάσεων ρυθμιστικοῦ σχεδίου πού ἀναφέρθηκαν πρίν, (β) στά μέτρα ἐπέμβασης καί κυρίως στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο λαμβάνονται ἢ ἀποφασίζονται αὐτά τά μέτρα.

Στό *πέμπτο κεφάλαιο* διατυπώνονται ὀρισμένες ἀρχές καί προτάσεις σχεδιασμοῦ καί παρεμβάσεων γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς Ἀθήνας.

Ἡ ἔκθεση ὑποβλήθηκε στόν Ὑφυπουργό Δημοσίων Ἔργων τόν Ὀκτώβριο 1978 καί παρουσι-

ἀσθηκε μαζί με τίς προτάσεις ἄλλων φορέων καὶ ἰδιωτῶν μελετητῶν σέ εἰδική συγκεντρωση πού ὄργανωσε τό Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων στίς 16 Νοεμβρίου 1978.

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἡ περίληψη πού παρουσιάσθηκε στή συγκεντρωση αὐτή καὶ ἀναφέρεται σέ βασικά σημεῖα τῶν κεφαλαίων τῆς ἔκθεσης ἐκτός ἀπό τό κεφάλαιο τῶν χαρακτηριστικῶν μεγεθῶν· αὐτά θεωροῦνται δεδομένα καί οἱ ἐνδιαφερόμενοι παραπέμπονται στό πλήρες κείμενο τῆς ἔκθεσης.*

1. ἁλληλοσυσχετίσεις προβλημάτων

1.1 Τό βασικό σχῆμα τῆς δομῆς τῆς πόλης εἶναι γνωστό (βλ. χάρτη).

Στό κέντρο συγκεντρώνονται ὅλες οἱ σημαντικές διοικητικές λειτουργίες —κρατικές καί ἰδιωτικές— τό ἐμπόριο, τά ἀρχαία κλπ.

Τό κέντρο μαζί με τή Λεωφόρο Συγγρού καί τὰ Τουρκοβούνια σχηματίζουν ἕναν ἄξονα μέσα στό λεκανοπέδιο, ἀπ' τίς δύο μεριές τοῦ ὁποῖου ἔχουν ἀναπτυχθεῖ δύο σαφῶς διακεκριμένες μεταξύ τους ζώνες.

Στά ἀνατολικά αὐτοῦ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκονται συνοικίες (ὄχι πιά προάστια) μέσαιων καί ὑψηλῶν εἰσοδημάτων, τά περισσότερα ἰδιωτικά σχολεῖα, οἱ νέες πανεπιστημιακές ἐγκαταστάσεις, τά πιό πολλά νοσοκομεία καί ἰδιωτικές κλινικές, ὀρισμένες δημόσιες ὑπηρεσίες καί ὀργανισμοί, γραφεῖα ξένων ἐπιχειρήσεων. Στήν περιοχὴ αὐτὴ διακρίνεται κανεῖς μεγαλύτερες περιοχές πράσινου, συγκριτικά χαμηλοῦς συντελεστῆς δόμησης, δρόμους σύγχρονους καί καλοδιατηρημένους.

Στά δυτικά τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκεται ἡ ἀγορὰ χονδρεμπορίου, οἱ βιομηχανικές περιοχές πού ἔχουν πλεόν ἀναπτυχθεῖ κατά μήκος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν-Λαμίας. Μέσα ἀπὸ τίς περιοχές αὐτές περνοῦν καί οἱ βασικές ἐθνικές ὁδικές καί σιδηροδρομικές γραμμές μεταφορῶν. Δυτικότερα, πίσω ἀπὸ αὐτὴ τὴ πύλα τῶν βιομηχανικῶν καί ὑπερστικῶν μεταφορικῶν λειτουργιῶν ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἄλυσίδα τῶν ἐργατικῶν συνοικιῶν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μέχρι τὰ Ἄνω Λιόσια, ἀνάμεσα πρὸς Αἰγάλεο καί τοὺς πρόποδες τῆς Πάρνηθας. Σέ αὐτές τίς περιοχές κατοικίας, διακρίνεται κανεῖς λιγότερα ποσοστά σέ χώρους πράσινου, κοινωνικῶν ἐξυπηρετήσεων καί ὑπερτοπικῶν ἢ περιφερειακῶν λειτουργιῶν· αὐτές οἱ περιοχές ἀποτελοῦν τὸν ὑποδοχέα τοῦ νεοεισερχόμενου γιὰ ἀναζήτηση ἐργασίας πληθυσμοῦ καί συγχρόνως τό πεδίο κάθε λογῆς αὐθαίρετης δόμησης καί κερδοσκοπικῆς ἐνταξῆς γῆς στὸν ἀστικό χῶρο.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό ὅτι λείπουν οἰσι-

αστικές ὁδικές συνδέσεις μεταξύ δυτικῆς καί ἀνατολικῆς περιοχῆς.

1.2 Τὰ προβλήματα πού ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπερσυγκεντρωση τῶν τομέων παραγωγῆς τόσο στό Λεκανοπέδιο ὅσο καί στὸν εὐρύτερο οἰκονομικολειτουργικό χῶρο τῆς πρωτεύουσας ἔχουν στή διάρκεια τοῦ χρόνου προκαλέσει μιά σειρά ἄλλων πολυσύνθετων προβλημάτων ἐξίσου σημαντικῶν, ἀν ὄχι καί σημαντικότερων ἀπὸ τὰ ἀρχικά. Τὰ προβλήματα αὐτά ἀποτελοῦν προϊόν ὄχι μόνον ἐπιμέρους ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν μεγεθῶν κάθε τομέα, ἀλλὰ συνθέτουν ἕνα γενικότερο φάσμα οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, λειτουργικῶν καί χωροθετικῶν ἀπαιτήσεων πού, ποσοστικά καί ποιοτικά, ἔχουν φτάσει σήμερα σέ ὀριακὴ κατάσταση καί εἶναι δύσκολο, πολλές φορές μάλιστα ἀδύνατο, νά ικανοποιηθῶν. Τὰ προβλήματα αὐτά σχετίζονται μέ: τὴν ἀστική γῆ, τὴν κατοικία, τὴν ἐργασία, τὴν κοινωνικὴ ὑποδομὴ, τὴν τεχνικὴ ὑποδομὴ, τὴν πνευματικὴ καί σωματικὴ ἀνάπτυξη, τὸ φυσικὸ περιβάλλον, τὴ δημογραφικὴ διάρθρωση, τὴν κοινωνικὴ διαστρωμάτωση, τὴ διοικητικὴ ὀργάνωση καί γενικότερα τὴν ὀργάνωση τοῦ χῶρου, τίς ἀστικές καί λοιπές μεταφορές, τὸν χαρακτηριστὴρα τελικὰ τῆς προσφερόμενης ποιότητας ζωῆς.

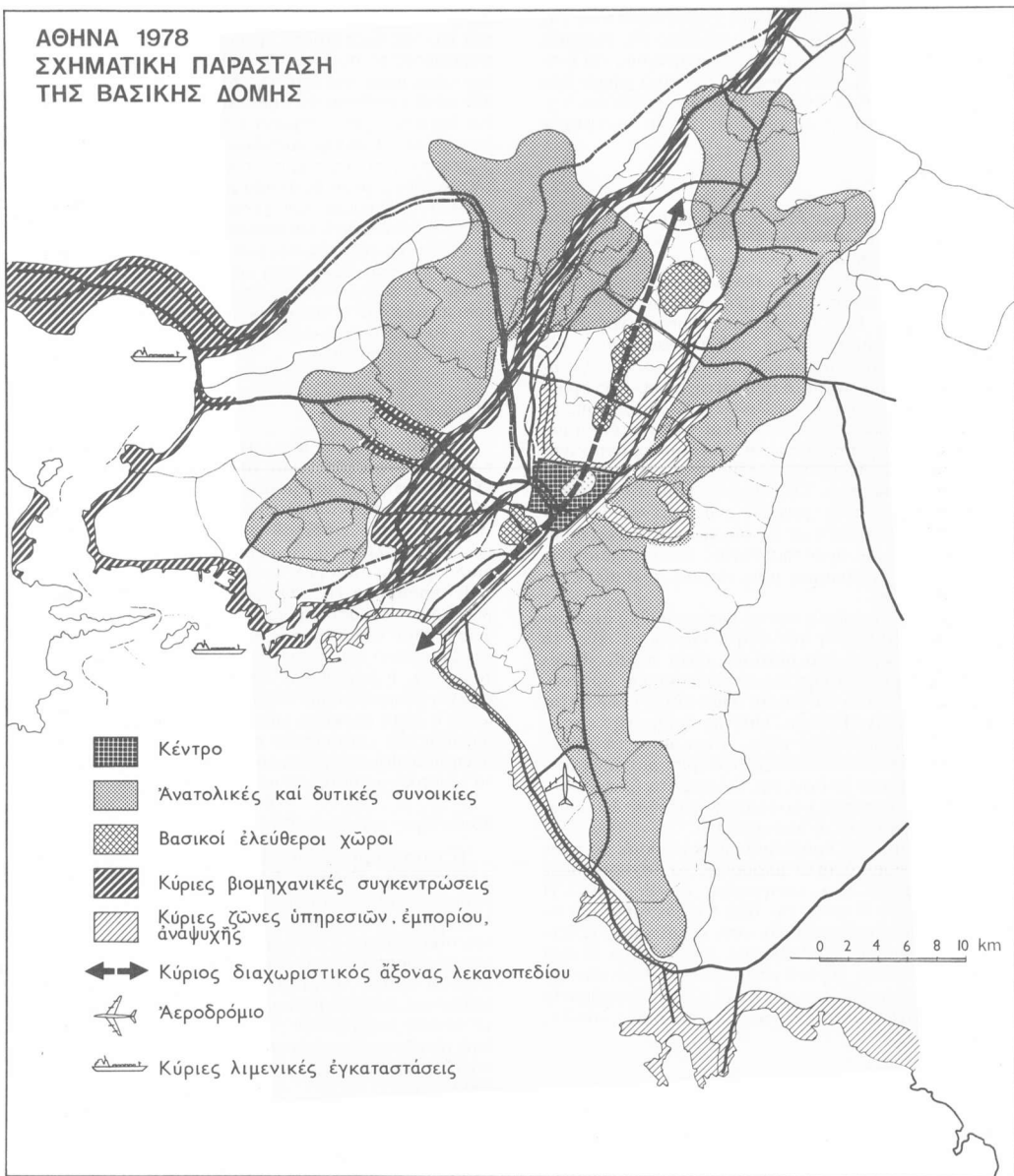
1.3 Στὴ συνέχεια γίνεται ἀναφορά σέ πέντε ἀπ' αὐτά:

Ἀστική γῆ

Ὁ ἐμπορευματοποιημένος τρόπος ἐνταξῆς τῆς γῆς στὸν ἀστικό χῶρο, τό καθεστῶς συνταγματικῆς προστασίας τῆς, ἡ ὑπερμετρη κατάρτησή τῆς, ἡ ἀδυναμία ἀπόκτησης καί διασφάλισης δημόσιας γῆς, ἡ συνεχιζόμενη τάση νά ἀποτελεῖ ἡ γῆ βασικό μέσο οἰκονομικῆς καί ἀποταμιευτικῆς διασφάλισης καί ἐπένδυσης, τέλος ἡ συνεχῆς αὔξησις τῆς ἀξίας τῆς, ἔχουν ὀδηγήσει σέ μιά κατάσταση πού ἔχει δυσχεράνει καί δυσχεραίνει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο παράγοντα τίς προσπάθειες ρυθμιστικῆς ἐπέμβασης στὸν ἀστικό χῶρο, ἰδιαίτερα τῆς πρωτεύουσας. Ἡ ἰδιωτικὴ γῆ καλύπτει τό μέγιστο τμῆμα τῆς ἀστικῆς γῆς. Ἡ κατάρτησή τῆς στὰ τόσο μικρὰ μέγεθος εἶναι ἀποτέλεσμα γενικότερων οἰκονομικῶν δομῶν καί κοινωνικῶν ἀναγκῶν (ὅπως οἱ μικρές ἀποταμιεύσεις, τὰ χαμηλὰ εἰσοδήματα, ἡ ἀνάγκη σέ στέγη κ.ἄ.) καί ἀποτελεῖ σήμερα βασικό τμῆμα ἐνός φαύλου κύκλου παραγωγῆς τοῦ χῶρου (ὅπως ἡ κερδοσκοπικὴ-ἐμπορευματικὴ διάθεση, μικρές οἰκοδομικῆς ἐπιχειρήσεις, τρόποι καί ὕλικα κατασκευῆς, μορφή καί λειτουργία κτιρίων κ.ἄ.). Ἐπισημαίνονται ἰδιαίτερα δύο διαπιστώσεις: (α) ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση καί εἰκόνα τῶν ἀπαράδεκτα μικρῶν οἰκοδομικῶν τετραγώνων, (β) τὸ μεγάλο μήκος δρόμων μὴ ἱεραρχημένων, πού ἐντοπιῶς μποροῦν νά ικανοποιηθῶν ἐλάχιστες ὀργανικές σχέσεις στίς γειτονικές καί στίς εὐρύτερες μεταφορικές λειτουργίες. Διαπι-

* Ἀντίτυπα τῆς ἔκθεσης βρίσκονται στίς βιβλιοθήκες τοῦ ΕΚΚΕ καί τοῦ ΤΕΕ.

ΑΘΗΝΑ 1978
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ

στώνεται πὸς τὰ γενικά αὐτὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀστικῆς γῆς ὑπάρχουν τόσο σέ ὅλες τίς περιοχές κατοικίας, κάθε εἰσοδηματικῆς κατηγορίας καί ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέση τους στὸν ἀστικό χῶρο, ὅσο καί σέ περιοχές ἄλλων οἰκονομικῶν χρήσεων, π.χ. στὸ κέντρο, στὶς περιοχές βιομηχανίας, ἀναψυχῆς κλπ.

Κατοικία

Μέχρι σήμερα δὲν ἔχει διερευνηθεῖ πὸς ἡ κατοικία, ὁ χῶρος δηλαδή πού ζεῖ σημαντικό χρόνο τῆς ἡμέρας ὁ πληθυσμός, συνδέεται μέ ἐκείνους πού συμπληρώνουν τὸν κύκλο τῶν ὑπόλοιπων βιοτικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πνευματικῶν καί ἄλλων ἀναγκῶν του. Μιά τέτοια διερεύνηση εἶναι ἀναγκαία, ἀπὸ τὴ μία μεριά γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἂν παρέχονται, καί τότε γιὰ ποιούς, οἱ ἀναγκαῖες ἐξυπηρετήσεις καί ἐκπληρώνεται ὁ ἀπαραίτητος κύκλος προϋποθέσεων *στοιχειωδῶν συνθηκῶν ἀνθρώπινης ζωῆς*, τί λείπει, τί χρειάζεται καί πού, καί ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦν οἱ συγκεκριμένες μετακινήσεις καί ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν παραπάνω. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ διερευνηθοῦν σὲ ἐπίπεδο γενικῶν στατιστικῶν μέσων ὄρον. ἄλλα σὲ σχέση μέ τίς συγκεκριμένες λειτουργίες χρήσης καί δραστηριότητας πού περιλαμβάνει ὁ ζωντανός οργανισμός μιᾶς τέτοιας πολυσύνθετης μεγαλούπολης.

Ἡ μὴν λειτουργία πού σὲ κάποιο βαθμὸ ἀκολουθεῖ τὴν αὐξανόμενη πυκνότητα κατοικίας εἶναι τὸ λιανικὸ ἐμπόριο—καί αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Εἶναι συνέπεια μιᾶς λογικῆς τῆς λειτουργίας καί ὀργάνωσης καί τοῦ ἴδιου τοῦ τομέα, ὅπως αὐτὸς ἐκφράζεται ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα, καί τῆς δομῆς τῆς κατοικίας καί τῆς πόλης ἐν γένει. Ἐτσι, αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει κριτήριο γενικότερων ἐκτιμήσεων ἐν ὄψει τῆς ἐλλειμματικῆς προσφοράς ἄλλων βασικῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν, ὅπως ἡ παιδεία, ἡ υγεία, ἡ ἀναψυχὴ κ.ά.

Σὲ σχέση μέ τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας ὡς πρὸς τὸν πολεοδομικὸ ἴσθμὸ μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὑπάρχουν δύο κατηγορίες *υποβάθμισης*. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν κατοικία καί τὸ περιβάλλον τῆς, ἔσω καί ἂν αὐτὸ κυμαίνεται. Ἡ δεύτερη κατηγορία ὑποβάθμισης, πού φυσικὰ ἐπιδρᾷ καί στὴν πρώτη, ἀφορᾷ στὴν ἔλλειψη βασικῶν τοπικῶν ἐξυπηρετήσεων καί στὴν πλήρη δυσαρμονία τῶν περιοχῶν κατοικίας μέ τίς ὑπόλοιπες ἀστικές λειτουργίες.

Διοικητικὴ ὀργάνωση

Ἡ συγκέντρωση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὁ ὑπερσυγκεντρωτισμὸς τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως μέ ἀποκλειστικὸς ὑπόστασις ἀρμοδιότητες στὸ πεδίο τῶν ἐπιτελικῶν ὀργανισμῶν, τὸ προγραμματισμοῦ, τοῦ σχε-

διασμοῦ τῶν ἀποφάσεων καί μέτρων, συνήθως μάλιστα καί τῆς ὑλοποίησης ἔργων, ἔχει ἐντάξει καί ἐνσωματώσει τὸ σύνολο τῶν προβλημάτων τῆς προτείνουσας μέσα στὰ ἴδια τῆς τὰ πλαίσια, ἀγνοώντας πὸς αὐτὰ κινούνται σὲ σημαντικότερο βαθμὸ καί σὲ ἕνα δεύτερο ἐξ ἴσου σημαντικό ἐπίπεδο, δηλαδή στὸ ἐπίπεδο τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως. Δὲν παραγνωρίζειται τὸ γεγονός πὸς σχετικά μέ τὸν ἐθνικὸ ρόλο τῆς Ἀθήνας, μερικὲς ἀποφάσεις γι' αὐτὴν, ἐπιτελικοῦ καί προγραμματικοῦ χαρακτῆρα, ἀνάγονται στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐθνικοῦ καί περιφερειακοῦ χῶρου. Εἶναι ὅμως ἐπίσης γεγονός πὸς μιὰ σειρά ἀποφάσεων γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ διάρθρωση καί ἀνάπτυξη τῆς πόλης ἀνάγονται σ' ἕνα δεύτερο ἐπίπεδο ἐπιτελικῶν, προγραμματικῶν καί ἐκτελεστικῶν ἀποφάσεων. Αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἀπαιτεῖ μιὰ πολιτικὴ καί διοικητικὴ ὀργάνωση ἄλλης βαθμίδας.

Ἀστικές μεταφορές

Ἡ δύσμορφη καί ἀντιλειτουργικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλης ἀνανακλάται καί στὶς ἀστικές μεταφορές. Ὑπάρχει σήμερα μιὰ μεγάλη ἐμπλοκὴ τῶν μεταφορῶν πού σχετίζεται μέ τὴν ἴδια τὴν πόλη καί ἐκείνων πού ἀφοροῦν στὶς ἐθνικῆς-ὑπεραστικές μεταφορές. Ἡ ἐμπλοκὴ αὕτη διαπιστώνεται τόσο στουσις διαδρόμους μεταφορῶν ὅσο καί στουσις κόμβους.

Τὸ πρόβλημα τῆς κυκλοφορίας καί τῶν μεταφορῶν προκύπτει ἀπὸ τὴ διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο. Αὐτὸ σημαίνει πὸς ἡ λύση τῶν προβλημάτων δὲν βρίσκεται στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου τοῦ προβλήματος—π.χ. ἡ δημιουργία ἀπλῶς νέων ἀρτηριῶν δὲν ἐπιλύει τὸ πρόβλημα, τὸ μεταθέτει μόνο χρονικά—, ἀλλὰ ἡ λύση προκύπτει ἀπὸ τὴν προγραμματισμένη διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο καί τὴ μελετημένη διανομὴ τῶν ρόλων ἀνάμεσα στὰ δημόσια καί τὰ ἰδιωτικά μεταφορικά μέσα.

Χαρακτῆρας τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος

Ἡ διατάραξη τῆς οἰκολογικῆς ἰσορροπίας καί ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀστικοῦ ἴσθμου συνιστοῦν ἕνα πρόβλημα πού συνδέεται ἄμεσα μέ τὸ χαρακτῆρα καί τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος. Ὁ ἀπέραντος οἰκοδομικὸς ὄγκος, πού λέγεται Ἀθήνα, ἡ ἔλλειψη πρασίνου καί ἐλευθέρων χῶρων, ἡ καταστροφὴ δασῶν, ἡ ρύπανση καί καταστροφὴ τῶν ἄκτων καί τὸ θαλάσσιου πλούτου, ἡ ἀσέβεια πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον γενικότερα, ἔχουν στερήσει ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς βασικὲς πηγὲς ἀνανέωσης τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν ἔχει μόνον τὴ διάσταση αὕτη. Συνδέεται ἄμεσα καί μέ τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ χῶρου. Σημαντικὴ ἐξ ἴσου εἶναι ἡ καταστροφὴ καί οἱ ἐλλείψεις τοῦ δομημένου χῶρου, τοῦ

άμεσου και καθημερινού χώρου που ζουν οι άνθρωποι.

Αυτή η δόμηση της πόλης έχει οδηγήσει στο να θυσιασθούν στο όνομα της «εκμετάλλευσης» και της «αξιοποίησης» στοιχεία της *παράδοσης και της ιστορίας* της πόλης—και κατ' επέκταση της χώρας. Χάνεται ή μνήμη της πόλης. Η 'Αθήνα είναι μία πόλη χωρίς χαρακτήρα. 'Από το νεοεισερχόμενο πληθυσμό όσοι δεν παραμένουν με την ψυχή τους στον τόπο καταγωγής τους, γίνονται τό πολύ-πολύ «πρωτευουσιάνοι» χωρίς βιώματα, γνώσεις και πίστη για την ιστορία της πόλης στην οποία ήλθαν για να ζήσουν. Η εθύνη βέβαια δεν είναι δική τους. Στο σημείο αυτό η εθύνη άνηκε πρώτα και κυρίως στην Πολιτεία.

2. κριτική μελετών και μέτρων επέμβασης

2.1 'Ενώ το ΡΣΑ '75 αποτελεί κατ' άρχην μία πλήρη πρόταση ρυθμιστικού σχεδίου, η Πρόταση '77 αποτελεί προγραμματικά το σχέδιο μιάς πολιτικής ρυθμίσεως των χωροταξικών μεγεθών 'Αττικής (όπως δηλώνει ο τίτλος της). Η διαφορά στη μορφή είναι σημαντική. Γιατί ανεξάρτητα από την προφανή συγγένεια των δύο προτάσεων σε σχέση με το περιεχόμενο γενικά και με τὰ χρησιμοποιούμενα στοιχεία ειδικότερα, η Πρόταση '77 γίνεται με επίγνωση του ότι η σύνταξη ρυθμιστικών σχεδίων, γιά να έχει λογική, επιστημονική και πρακτική έγκυρότητα, δεν μπορεί να προηγηθεί της σύνταξης του Χωροταξικού Σχεδίου έθνικου επίπεδου. Γι' αυτό η Πολιτική '77 μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ενδιάμεσο εργαλείο μεταξύ της παρούσης άνυπαρξίας Ρυθμιστικού Σχεδίου και της μελλοντικής δημιουργίας της προϋπόθεσης γιά τή σύνταξη ενός όριστικού και νομιμοποιημένου Ρυθμιστικού Σχεδίου—δηλαδή της διατύπωσης και έγκρισης του Χωροταξικού Σχεδίου γιά τήν 'Ελλάδα.

2.2 'Ανεξάρτητα από τήν καταλληλότητα της Πρότασης '77 γιά τήν πραγματοποίηση της ίδιας της της πρόθεσης, ή πρόθεση καθ' έαυτήν είναι όρθη και αποτελεί έν όνει της κατάστασης του σχεδιασμού στη χώρα τον πόν πρόσφορο τρόπο προσέγγισης του προβλήματος. Πράγματι, ή αντιμετώπιση των προβλημάτων μιάς μητροπολιτικής περιοχής, όπως πρέπει να θεωρηθεί ή 'Αθήνα, και ιδιαίτερα με τήν ιδιάζουσα όψη των προβλημάτων που παρουσιάζει ή 'Αθήνα, μπορεί να γίνει από τή άποψη της σχεδιαστικής μεθοδολογίας σε τέσσερα επίπεδα: (1) στο έθνικό χωροταξικό επίπεδο, όπου διατυπώνονται στη γενική τους μορφή οι αναπτυξιακοί στόχοι γιά τήν περιοχή και καθορίζεται ό λειτουργικός ρόλος και ή οικονομική, κοινωνική και διοικητική σημασία της στο πλαίσιο της χώρας, (2) στο επίπεδο ενός *μακροπρόθεσμου γενικού στρατηγικού προγράμματος* ανάπτυξης της μητροπολιτικής περιοχής, όπου συγκε-

κριμενοποιούνται και εξειδικεύονται οι στόχοι του χωροταξικού σχεδίου γιά τήν περιοχή και τίθενται συγχρόνως προτεραιότητες ύλοποίησής τους βάσει ενός προγράμματος χρηματοδότησης και επενδύσεων. (3) στο επίπεδο του *ρυθμιακού σχεδίου* που βασικό του περιεχόμενο είναι ή βραχυ- έως μεσοπρόθεσμη πρόβλεψη των αναγκών και ή άνάλογη κατανομή των χρήσεων γής και τό όποιο λειτουργεί ως πλαίσιο γιά τήν ύλοποίηση των στόχων του γενικού προγράμματος ανάπτυξης και (4) στο επίπεδο των *πολεοδομικών (ρυμοτομικών) σχεδίων* που πραγματοποιούν τίς προβλέψεις του ρυθμιστικού σχεδίου και άποτελούν τή νομική βάση του σχεδιασμού στο τοπικό επίπεδο.

Τό ΡΣΑ '75 δεν έχει τή μορφή ενός κλασσικού ρυθμιστικού σχεδίου, άλλα άποτελεί—σύμφωνα με τήν όρολογία του σχεδιαστικού συστήματος που σκιαγραφείται πιό πάνω—μάλλον ένα μίγμα μακροχρόνιο αναπτυξιακού προγράμματος και ρυθμιστικού σχεδίου. Η άμαλγαματική μορφή του ΡΣΑ '75 άποκαλύπτεται ιδιαίτερα στίς παραδοχές του χρονικού όριστου (έτος 2000) και της πληθυσμιακής στάθμης γιά τό έτος 2000 (4,2 εκ. κατ.).

2.3 Η προβληματική της *ανάπλωσης* δεν αναπτύσσεται στο ΡΣΑ '75, παρουσιάζεται άπλως ως στόχος, και προτείνεται ή άνάθεση σύνταξης σχετικών μελετών μετά τήν έγκριση του ΡΣΑ σε περιοχές που έχουν καθορισθεί στο σχέδιο. Στην Πολιτική '77 γίνεται κάπως πιό συγκεκριμένα λόγος γιά τήν άνάπλαση και μάλιστα γιά τούς στόχους της *ανάπλωσης*, τήν έκταση που μπορεί να πάρει και τόν τρόπο (τούς τρόπους) ύλοποίησής της. Είναι σαφές ότι και οι δύο ύφιστάμενες προτάσεις θεωρούν τήν *ανάπλαση* ως έναν ούσιαστικό τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος της Πρωτεύουσας—και με αυτή τή θεώρηση δεν μπορεί κανείς παρά να συμφωνήσει.

Προχωρώντας σε μία πρώτη εξειδίκευση του θέματος θά μπορούσε κανείς να σημειώσει ότι στην περίπτωση της 'Αθήνας ή *ανάπλαση* πρέπει να θεωρηθεί ως τρόπος αντιμετώπισης *αναπτυξιακών προβλημάτων*, όπου τό βάρος πέφτει στην ποιοτική άποψη της ανάπτυξης. Έτσι, τά κριτήρια της *ανάπλωσης* δεν προσανατολίζονται άπλως στη βελτίωση της ποιότητας των οικοδομών—όπως στην περίπτωση της κλασσικής έξυγιανσης—, άλλα είναι κυρίως κοινωνικά και διαρθρωτικά κριτήρια.

2.4 Η σχεδιασμένη ανάπτυξη—πού ή αναγκασιότητα της δεν άμφισβητείται από κανέναν—είναι δυνατή και πραγματοποιήσιμη όταν οι *περιοχές σχεδιασμού* είναι σαφώς καθορισμένες και μάλιστα έτσι, ώστε να μήν ύπολείπεται έκταση γής όποιοδήποτε μεγέθους πού να μήν εντάσσεται στα όρια μιάς περιοχής σχεδιασμού και συνεπώς να μήν εντάσσεται σε ένα σχέδιο. Αυτά τά σχέδια είναι τά *ρυθμιακά σχέδια*. Η ύπαρξη περιοχών «έκτος σχεδίου» είναι αναχρονιστική και παράλογη.

Οἱ περιοχές σχεδιασμοῦ συμπίπτουν κατ' ἀρχὴν μὲ τὰ ὄρια τῶν περιοχῶν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων. Μποροῦν καὶ ὀφείλουν ὁμως νὰ εἶναι κατὰ περίπτωση οἱ περιοχές μῆς ὁμάδας γειτονικῶν δήμων ἢ καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξη ἀπαιτεῖ συνεκτικό σχεδιασμό. Μποροῦν τέλος νὰ εἶναι μητροπολιτικές περιοχές—ὅπως ὁπωσδήποτε στὴν περίπτωση τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνδεχομένως στὴν περίπτωσι ἄλλων ἄστικῶν κέντρων ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης ποῦ παρουσιάζουν καὶ τὴν ἰδιομορφία τῆς γενικῆς δομῆς τους.

Ὁ σχεδιασμός διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὴν κλίμακα τοῦ ἐκάστοτε Σχεδίου καὶ ἔτσι δημιουργεῖται μὴ ἀντικειμενικὴ ἱεραρχία στὸ σύστημα τοῦ σχεδιασμοῦ σὲ συνάρτησι μὲ τὸ περιεχόμενο:

Κλίμαξ	Περιεχόμενο
1. Σχέδιο ἐθνικοῦ ἐπιπέδου	- στόχοι - γενικὲς ἀπόψεις προβλημάτων - πλαίσιο τομαεκοῦ καὶ περιφερειακοῦ προγραμματισμοῦ
2. Περιφερειακὸ Σχέδιο	- πραγματοποίηση στόχων τοῦ ἐθνικοῦ Σχεδίου στὴν περιφέρεια - πλαίσιο κοινοτικοῦ σχεδιασμοῦ
3. Κοινοτικό Σχέδιο	- πραγματικὴ ἐπίτευξι τῶν στόχων - λήψη συγκεκριμένων μέτρων - ἐκτέλεση συγκεκριμένων ἔργων

Εἶναι φανερό πὸς οἱ διάφορες κλίμακες τοῦ Σχεδίου ἀπαιτοῦν τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχία τους στὴν διοικητικὴ διάρθρωσι τοῦ κράτους, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴ ἰσχύος τοῦ Σχεδίου. Αὐτὴ ἡ διοικητικὴ διάρθρωσι, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ, προϋποθέτει μεγάλο βαθμὸ ἀνεξαρτησίας στὴ λήψη ἀποφάσεων στὰ διάφορα ἐπίπεδα, ποῦ ὡστόσο εἶναι συνάρτησι κατὰ κύριο λόγο τῆς οικονομικῆς ὀντότητας τῶν διαφόρων διοικητικῶν ἐπιπέδων.

Ὡς ὄργανο πολιτικῆς πρακτικῆς τὸ Σχέδιο ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν φορέων τῆς δημόσιας ζωῆς. Γιὰ τὴν διατύπωσι τῶν στόχων τοῦ Σχεδίου εἶναι συνεπὸς ἀπαραίτητὴ ἡ συμμετοχὴ ὅλων αὐτῶν τῶν φορέων μέσω μῆς διαδικασίας ἀμφίδρομης ροῆς τῶν ἀπαιτήσεων, ἀπόψεων, ἐπιθυμιῶν, τῆς πληροφορήσεως κ.λπ. Τρεῖς βασικὲς ἀπαιτήσεις τῆς συμμετοχῆς εἶναι ὅτι αὐτὴ πρέπει (α) νὰ ἔχει ὀδισαστικὴ μορφή, (β) νὰ εἶναι θεσμικὰ ἐγγυημένη καὶ (γ) νὰ εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο ὀργανωμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ.

2.5 Οἱ παραπάνω σύντομες παρατηρήσεις πάνω στὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ τοῦ σχεδιασμοῦ ἴσως δὲν θὰ ἦταν ἀναγκαῖες, ἂν δὲν διατυπωνόταν στὸ ΡΣΑ '75 μὴ γενικὴ ἀντίληψη σχετικά μὲ τὴν χρῆσι καὶ σκοπιμότητα τῶν ρυθμιστικῶν σχεδίων ἐν γένει καὶ, κυρίως, ἂν ἡ πραγματικότητα τοῦ σχεδιασμοῦ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε τὴ μορφή ποῦ ἔχει.

Μία παρατήρησι πάνω στὸ δεύτερο σημεῖο: Τὸ

ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκόμα χωροταξικὸ Σχέδιο ἐθνικοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὴν Ἑλλάδα ποῦ νὰ ἀναποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις ποῦ σκιαγραφοῦνται πῶ πάνω, εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς πραγματικότητας τοῦ σχεδιασμοῦ στὴ χώρα καὶ ὀδηγεῖ στὸ ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὸ φαινόμενο τοῦ νὰ γίνονται καὶ νὰ ὑλοποιεῖται ἀσυντόνιστοι μεταξὺ τους καὶ πολλές φορές ἀλληλοσυγκρουόμενοι τομαεκοῖ σχεδιασμοῖ τοπικοῦ ἢ περιφερειακοῦ ἐπιπέδου. Συγκεκριμένα, γιὰ τὴν μητροπολιτικὴν περιοχὴ τῆς Ἀθήνας μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἐνδεικτικὰ οἱ ἀσυντόνιστοι τομαεκοῖ σχεδιασμοῖ τοῦ Ο.Α.Π. τῆς Ε.Ε.Υ. τοῦ Ο.Τ.Ε. καὶ τοῦ Ο.Α.Π. καθὼς καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μὲ παράδειγμα τὴς πανεπιστημιακῆς ἐγκαταστάσεως.

Χαρακτηριστικὸ φαινόμενο, ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἄλλειψη συνεκτικοῦ σχεδιασμοῦ, εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ τὴν κατασκευὴ ἔργων—ἰδιαίτερα ἔργων πολυδάπανων καὶ κατ' ἀρχὴν σημαντικῶν—χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξετασθεῖ οἱ ἐπιπτώσεις τους στὴν ἄμεση καὶ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς χωροθέτησεως τους καὶ χωρὶς νὰ ἔχει κριθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τους σύμφωνα μὲ μὴ λειτουργικὴν ἱεραρχίαν τῶν κεντρικῶν λειτουργιῶν τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς. Ἐτσι, αὐξάνεται τὸ οικονομικὸ καὶ κοινωνικὸ κόστος τῶν ἔργων καὶ συγχρόνως ὑποβαθμίζεται ἡ καὶ μηδενίζεται ἡ σημασία τους. Ἄλλὰ καὶ οἱ δύο παραπάνω ὄροι γιὰ τὴν συνετὴ λήψη ἀποφάσεων: ἡ διερεύνησι τῶν ἐπιπτώσεων καὶ ἡ ἱεραρχίη τῆς προσφορᾶς κεντρικῶν λειτουργιῶν προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ Σχεδίου, στὸ ὁποῖο προβλέπονται οἱ ἀνάγκες καὶ κατανέμονται κλιμακωτὰ οἱ κεντρικὲς λειτουργίες. Ἐφ' ὅσον τὸ Σχέδιο δὲν ὑπάρχει, ὅλες οἱ ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἔργων καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα (καὶ πάλι ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔργα ὅπως: ἡ ἀναμόρφωσι τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ, τὸ Πνευματικὸ Κέντρο, τὸ Palais des Sports, τουριστικὲς ἐγκαταστάσεις) θὰ φέρουν ἐντονα τὸ χαρακτῆρα τοῦ αὐθαίρετου.

3. ἀρχές—προτάσεις

3.1 Ὡπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυσι ποῦ διεξάγεται στὴ μελέτη, πιστεύουμε πὸς κανένα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς Ἀθήνας δὲν θὰ ἐπιλυθεῖ ριζικά, ἂν δὲν ἀπαλειφθεῖ τὸ ὀδισαστικὸ αἶτιο τῆς δημιουργίας τους, δηλαδὴ ὁ οικονομικός, διοικητικός καὶ πολιτιστικός συγκεντρωτισμός ποῦ ἔχει καταστήσει τὴν πρωτεύουσα ὄχι μόνον τὸν τόπο στὸν ὁποῖο συγκεντρώνεται τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναδικὸ πραγματικὸ κέντρο τῆς χώρας, δημιουργώντας ἔτσι πολυπλοκὰ λειτουργικὰ προβλήματα καὶ μὴ κατ' ἐξοχίαν παρασιτικὴν οἰκονομία.

Κάθε πρότασι γιὰ γενικότερο σχεδιασμό ἢ καὶ ὀποιαδήποτε παρέμβασι πρέπει νὰ βασίζεται στὶς ἑξῆς ἀρχές:

- (1) 'Απαλλαγή της πόλης από τις σημερινές πιέσεις με δυναμική και αναδιαρθρωτική αποκέντρωση.
- (2) 'Επέμβαση στον αστικό ιστό με τρόπους που δεν προκαλούν νέες συγκεντρώσεις, αλλά βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και οργανώνουν τη δομή της πόλης.

Οι προτάσεις που διατυπώνονται στην έκθεση αναφέρονται σε δύο στόχους: (1) στους τρόπους αντιμετώπισης των αιτιών της υπερσυγκέντρωσης στην 'Αθήνα, και (2) στους τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει η υπερσυγκέντρωση έως σήμερα.

3.2 Τό θέμα της υπερσυγκέντρωσης και της παρασιτικής μορφής της οικονομίας της 'Αθήνας, απαιτεί συνολική θεώρηση του προβλήματος «σχέσεις Πρωτεύουσας και λοιπής Χώρας» και *άμεση και ούσιαστική κρατική παρέμβαση*:

- (1) Σοβαρές επενδυτικές πρωτοβουλίες του κράτους σε βιομηχανίες αιχμής και προωθημένης τεχνολογίας, όπου ο ιδιωτικός τομέας είτε αδρανή είτε δεν είναι σε θέση να συγκεντρώσει τα αναγκαία κεφάλαια και να αναλάβει τους επιχειρηματικούς κινδύνους. Κρίνεται απαραίτητη η συντονισμένη προσπάθεια του Κράτους ώστε να είναι σε θέση να μελετά τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας σε βάθος και να προβαίνει στην ίδρυση άμιγρών κρατικών ή μικτών βιομηχανιών.
- (2) Μετάθεση ύφισταμένων βιομηχανιών—που δεν είναι άμεσα συναρτημένες με την 'Αθήνα—στην περιφέρεια με μέτρα άμεσης κρατικής παρέμβασης. 'Αντίθετα με ενέργειες που είχαν αρχίσει πρό διετίας, για *μετεγκατάσταση* βιομηχανιών από την περιοχή της 'Αθήνας, προτείνονται σήμερα *κίνητρα* για την ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα στην περιφέρεια της 'Αθήνας.
- (3) Μετάθεση συνολικών λειτουργιών με πρωτοβουλία του Κράτους σε επιθυμητούς πόλους αστικής ανάπτυξης. Παιδεία και Περιθαλψη προσφέρονται ιδιαίτερα για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου.
- (4) 'Αποκέντρωση και «επιτελικών» λειτουργιών, που δεν είναι απαραίτητο να βρίσκονται στην πρωτεύουσα για λόγους ενότητας ή ταχύτητας των διοικητικών διαδικασιών.
- (5) Κρατική τόνωση και ενίσχυση όλων των μορφών τοπικής πολιτιστικής δραστηριότητας και συντήρησης όλων των στοιχείων τοπικής πολιτιστικής παράδοσης με επίκεντρο τα περιφερειακά αστικά κέντρα.
- (6) 'Αποκέντρωση στον τομέα των Μεταφορών. 'Η υπαρξής πάντως ενός υπερλιμανιού και υπεραεροδρομίου στην περιοχή της πρωτεύουσας δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα κυκλοφορίας και φορτίσσεως των δικτύων τα οποία απαιτούν την από κοινού αντιμετώπιση τους.

3.3 'Η άποσυμφόρηση της 'Αθήνας πρέπει όμως να συνδυασθεί με μία σφαιρική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, ή οποία πέρα από τις ενέργειες για αποκέντρωση θα στοχεύει και στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων που υφίστανται στις περιφέρειες. Αυτό οδηγεί στο αποτέλεσμα παράλληλα με τη μείωση των εσωτερικών πιέσεων της περιοχής της πρωτεύουσας να ανακοπεί και η τάση συγκεντρωτικού στην πρωτεύουσα, που αποβαίνει εις βάρος της περιφέρειας. 'Ετσι, θα δημιουργηθεί στον ελληνικό χώρο ένα πλέγμα επιτελικών και άλλων συνολικών λειτουργιών που θα αντικαταστήσει τη σημερινή υπερσυγκέντρωση στην πρωτεύουσα και θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μία καλύτερη ποιότητα ζωής.

3.4 Στο μοντέλο ανάπτυξης της 'Αθήνας που διαγράφουμε, η οικονομική βάση της πόλης παραμένει ο *τριτογενής τομέας*, πιθανόν χωρίς ούσιαστικές ποσοτικές μεταβολές, αλλά με σαφείς ποιοτικές ανακατατάξεις. 'Η αποκεντρωμένη Διοίκηση π.χ. διαμοιρασμένη σε Περιφερειακά Τμήματα της Κεντρικής Διοικήσεως, σε Δευτεροβάθμια Αυτοδιοίκηση των επιμέρους δήμων, θα καλύπτει κατά μεγάλο ποσοστό τις ανάγκες της μητροπολιτικής περιοχής. 'Η αναδιοργάνωση και η εξυγίανση της πόλης, και μάλιστα των χώρων καθημερινής ζωής, δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς μετάθεση των κέντρων αποφάσεως σε χαμηλότερα επίπεδα, δηλαδή την Αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού. 'Η αποκέντρωση της κεντρικής και της παράλληλης Διοικήσεως θα παρασύρει άλλωστε και ένα τμήμα ιδιωτικών επιχειρήσεων. 'Αντίστοιχη αναδιάρθρωση αναμένεται στο *δευτερογενή τομέα* και κυρίως στη μεταποίηση. Μία μητρόπολη όπως η 'Αθήνα, είναι φυσικό να συγκεντρώνει βιομηχανίες που εγκαθίστανται στον τόπο κατανάλωσης του τελικού προϊόντος (market oriented). 'Η μετάθεση όμως των κέντρων λήψεως αποφάσεων των διοικητικών υπηρεσιών και τα μέτρα της κρατικής παρέμβασης θα πρέπει να απομακρύνουν όλες τις άλλες βιομηχανίες. 'Αλλωστε η όρθα επιλεγμένη επενδυτική πρωτοβουλία του κράτους σε άλλα σημεία του εθνικού χώρου θα προσανατολίσει ανάλογα και την ιδιωτική επένδυση. Παράλληλα, η βιοτεχνία, συσπειρούμενη σε βιώσιμες παραγωγικές μονάδες, θα προσφέρει άπασχόληση μέσα στον αστικό χώρο σε μικρές διάσπαρτες ζώνες.

3.5 'Όσον αφορά στο δεύτερο στόχο των προτάσεων, πιστεύουμε ότι τα μέτρα και τα έργα που πρέπει να έχουν προτεραιότητα στην 'Αθήνα αφορούν στην κοινωνική υποδομή. Πέρα από τις απόλυτα απαραίτητες επενδύσεις για αποχέτευση και αντιπλημμυρικά έργα, θεωρούμε πως οι προσπάθειες θα πρέπει να συγκεντρωθούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και μάλιστα εκείνων των συνοικιών που έχουν τις μεγαλύτερες ανάγκες. 'Επιλέγουμε τρεις βασί-

κούς τομεῖς ἐπέμβασης αὐτῆς τῆς κατηγορίας, πού ἔχουν εὐρύτερες ἐπιπτώσεις

- στὴν κατοικία καὶ τὸν κοινωνικό ἐξοπλισμό,
- στὴν ἀναυχή,
- στὶς συγκοινωνίες.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας τόσο στά ἐπίπεδα τῆς ποσότητας, τῆς ποιότητας καὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς καθεαυτῆς τῆς στέγης ὅσο καὶ στό ἐπίπεδο τοῦ εὐρύτερου τῆς περιβάλλοντος (πυκνότητα καὶ εἶδος δόμησης, κοινόχρηστοι χώροι, κοινωνικός ἐξοπλισμός), μπορεῖ καὶ πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ μέ ἀνάπλαση. Στόχοι τῆς ἀνάπλασης εἶναι:

- ἡ βελτίωση τῆς ποιότητας ζωῆς τῶν κατοίκων μέ τὴν ἐξασφάλιση ἐνὸς ἱκανοποιητικά ὀργανωμένου «ἀστικού χώρου», καὶ
 - ὁ ἐλεγχόμενος προσανατολισμός τῆς ἰδιωτικῆς ἐπενδυτικῆς πρωτοβουλίας.
- Οἱ περιοχὲς ἀνάπλασης θά ἐπιλεγοῦν μέ κριτήρια:
- τὴ θέση τῆς περιοχῆς καὶ τὴ διασύνδεσή τῆς μέ ἄλλες περιοχὲς καὶ λειτουργίες τῆς πόλης,
 - τὴν ὑφιστάμενη πυκνότητα δομήσεως καὶ πληθυσμοῦ,
 - τὴν ποιότητα τῶν κτιρίων,
 - τὸ βαθμὸ ὑπαρξῆς τεχνικῆς καὶ κοινωνικῆς υποδομῆς,
 - τὸ θεσμικὸ καθεστὸς καὶ τὴν ἀξία τῆς γῆς.

Ὡς μέσα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀνάπλασης θά χρησιμοποιηθοῦν ἐνδεικτικά: ὁ ἀστικός ἀναδομὸς (κτηματικὲς ὁμάδες), ἡ πιθανὴ ἀξίωση τοῦ συντελεστοῦ δομήσεως στὶς οἰκοπεδικὲς ἐκτάσεις, ὅπως αὐτὲς θά καθοριστοῦν τελικά ἀπὸ τὶς σχετικὲς μελέτες, ἡ δανειοδότηση τοῦ φορέα ἐφαρμογῆς ἀντὶ τῆς δανειοδοτήσεως γιὰ αὐτοστέγαση.

Μιά τέτοια ἀνάπλαση, πού θά ἀξιοποιεῖ τὶς ὑφιστάμενες ἐπενδύσεις καὶ θά προσανατολίζει μέσα σέ ἓνα ἐπιθυμητό, σχεδιασμένο πλαίσιο τὶς μελλοντικὲς, εἶναι ὁ μόνος ρεαλιστικὸς τρόπος ἐξασφάλισης κοινόχρηστον χώρων ἰδιαίτερα στὶς περιφερειακὲς συνοικίες στὴν κλίμακα πού ἀπαιτεῖται. Μπορεῖ ὅμως ἀκόμη νά χρησιμοποιηθεῖ καὶ σέ ὑποβαθμισμένους κεντρικὲς περιοχὲς μεταβάλλοντας καὶ ἐξυγιαίνοντας τὴ δομὴ τῶν λειτουργιῶν τῆς πόλης.

Τὸ θέμα τῆς ἀναυχῆς μέ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου (ἀξιοποίηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου, παραθερισμός, κλπ.) κρίνεται ὅτι πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ πιό σφαιρικά. Ἡ δημιουργία π.χ. ἐκτεταμένων ζωνῶν γιὰ παραθεριστικὴ κατοικία, κυρίως στὶς ἀκτὲς τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς πρωτεύουσας, ἐπιλύει ἓνα μέρος τοῦ προβλήματος δημιουργώντας ἄλλα, ὅπως:

- τὴν ἀπαίτηση κατασκευῆς πολυδάπανων ἔργων τεχνικῆς υποδομῆς, ὅταν ἀκόμη ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐλλείψεις σέ σχετικὰ ἔργα μέσα στὴν περιοχὴ πόλης (π.χ. ἔργα ἀποχέυσης, ὕδρευσης, ἀντιπλημμυρικά κ.ἄ.),

- τὴν κατάληψη ἀπὸ ἀτομικὲς ἰδιοκτησίες χώρου ἀπαραίτητου γιὰ κοινόχρηστες λειτουργίες, τὸ διαθέσιμο τμήμα τοῦ ὁποίου σήμερα ἤδη εἶναι ἀνεπαρκὲς γιὰ τὶς ἀνάγκες 3.5 ἐκ. κατοίκων,
- τὴν ἀξίωση τῆς μετακίνησης καὶ τοῦ κυκλοφοριακοῦ φόρτου,
- τὴν ἀξίωση τῆς ζήτησης καὶ συνεισφοράς τῆς τιμῆς τῆς γῆς.

Ἀντίθετα, στόχος τῆς πρότασης πού ὑποβάλλεται ἐδῶ εἶναι ἀπ' τὴ μιά μεριὰ ὁ περιορισμός τῆς ἀνάγκης φυγῆς ἀπὸ ἓνα ἀποπνικτικὸ ἀστικό περιβάλλον καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης μέ «κοινωνικὸ» σέ ἀντίθεση μέ τὸν «ἀτομικὸ» τρόπο καὶ μέ περιορισμένο κόστος ἐπενδύσεων. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

- ἡ ὀργάνωση τῆς περιοχῆς κατοικίας ἔτσι, ὥστε νά προσφέρει καλύτερο περιβάλλον καὶ διεξόδους ἀναυχῆς γιὰ καθημερινὲς ἀνάγκες (παιδικὲς χαρὲς, πολιτιστικὰ κέντρα, ὀργανωμένο πράσινο κλπ.),
- ἡ δημιουργία μεγαλύτερων κέντρων ἀναυχῆς σέ προσφερόμενος χώρος μέσα στό λεκανοπέδιο, ὅπως τὸ Φαληρικό Δέλτα, ἡ περιοχὴ Πνευματικοῦ Κέντρου Ἀθῆνας, οἱ ζώνες προστασίας στὶς πλαγιὲς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Αἰγάλεω,
- ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν παραθερισμοῦ τῶν μέσων καὶ χαμηλῶν εἰσοδημάτων, πού ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς μέ:
- τὴ διεύρυνση τοῦ θεσμοῦ τῶν παιδικῶν κατασκηνώσεων,
- τὶς περιοδικὰ ἐνοικιαζόμενες παραθεριστικὲς κατοικίες, π.χ. δημοτικῆς ἰδιοκτησίας,
- τὴν ὀργάνωση χώρων γιὰ camping,
- τὴν ἐνοίκιαση καταλυμάτων στοὺς ὑφισταμένους στὴν εὐρύτερη περιοχὴ οἰκισμοῦς.

Ὁ τομεὶς τῶν μεταφορῶν καὶ ἐιδικότερα ἡ ὁδικὴ κυκλοφορία στὴν περιοχὴ πρωτεύουσας ἔχουν μελετηθεῖ περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἐν τούτοις, ὅλες οἱ μελέτες πού ἔχει ἀναθεθεῖ τὸ κράτος κατὰληθον σέ προτάσεις γιὰ τὴν κατασκευή πολυδάπανων ἔργων, κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ὁποίων εἶναι ὅτι ἐπιτείνουν τὴν συγκέντρωση ἐπενδύσεων καὶ δραστηριοτήτων στὴν Ἀθήνα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα φαῦλο κύκλο. Ὑποδεικνύεται ἡ ἀνάγκη μεγαλύτερης διερεύνησης καὶ ἀνάλυσης τῶν κυκλοφοριακῶν συνθηκῶν καὶ προσδιορισμοῦ τῶν αἰτίων πού τὶς προκαλοῦν. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα γενικὰ μέτρα πού πρέπει νά ληφθοῦν, εἶναι καὶ ἡ κατάργηση τοῦ κατακερματισμοῦ καὶ τῆς πολλαπλῆς ἐπικάλυψης τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν ὅσον ἀφορᾷ στὸν προγραμματισμὸ τῶν ἔργων τῆς Ἀθῆνας. Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄμεσα μέτρα εἶναι ἡ ἀξιοποίηση καὶ χρησιμοποίηση τῶν μαθηματικῶν προτύπων τῆς μελέτης «Κυκλοφορίας-Μεταφορῶν Ἀθηνῶν» γιὰ τὴ διερεύνηση διαφόρων ἐναλλακτικῶν

λύσεων, στίς ὁποῖες θά μεταβάλλονται τὰ ποσοστά τῶν μετακινήσεων γιά τὰ δημόσια καὶ γιά τὰ ἰδιωτικά μεταφορικά μέσα πρὸς ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερο ὄφελος τῶν δημόσιων μεταφορικῶν μέσων ἕως τὴν ἐξεύρεση μιᾶς οικονομικά καὶ κοινωνικά ἀποδεκτῆς λύσης.

3.6 Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων προϋποθέτει ἀπαραιτῶς τὰ ἀκόλουθα:

- πολιτική βούληση γιά καθιέρωση τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τοῦ σχεδιασμοῦ ὡς μεθοδολογίας ἀντιμετώπισης τῶν χωροταξικῶν καὶ πολεοδομικῶν προβλημάτων,
- διοικητικό μηχανισμό σέ περιφερειακό καὶ τοπικό ἐπίπεδο γιά τὴν ἐπεξεργασία καὶ ἐφαρμογή τῶν προτάσεων,
- τὴ συγκατάθεση, τὴν ἐνεργὴ καὶ οὐσιαστικὴ

συμμετοχὴ τῶν κοινωνικῶν φορέων καὶ τῶν κατοίκων στὸν καθορισμὸ τῶν ἀναγκῶν, τὸν προγραμματισμὸ καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν σχεδίων.

- ἀποφασιστικὴ στὴν ὑπερνίκηση τῶν ὀργανωμένων ἢ ὄχι ἰδιωτικῶν μεγαλοσυμφερόντων,
- θεσμικὲς ἀλλαγές στὸν τρόπο λήψεως τῶν ἀποφάσεων καὶ στὴν πολιτικὴ γῆς σέ ἐθνικὸ ἐπίπεδο,
- τὴν ἐκπόνηση καίριων μελετῶν πρὶν ἀπὸ τὴν υἱοθέτηση ἀποφάσεων καὶ τὴν ἀνάληψη ἔργων.

Ἄν οἱ παραπάνω ὅροι δὲν τηρηθοῦν, ἢ ὁποιαδήποτε ὑπόδειξη ἢ πρόταση, ὁ ὁποιοσδήποτε προγραμματισμὸς καὶ σχεδιασμὸς, τὸ ὁποιοδήποτε χωροταξικὸ ἢ ρυθμιστικὸ σχέδιο, κινδυνεύει νὰ ἔχει τὴν τύχη πού εἶχαν καὶ ὅλα τὰ προηγούμενα: νὰ μείνει ἀνεφάρμοστο.